

Розділ 2. РОЗРОБКА ТИЖНЕВИКА ПО ІНКЛЮЗІЇ

Автор: Щорс Вадим Володимирович

Розділ 2. РОЗРОБКА ТИЖНЕВИКА ПО ІНКЛЮЗІЇ

Девіз тижня: *Мій заклад - відкритий для всіх*

План дня

№	Назва заходу	Цільова аудиторія
ПОНЕДІЛОК		
Девіз дня: «Щоб нас розуміли і, щоб ми розуміли»		
1.	Відкриття тижня інклюзивної освіти. Ознайомлення учнів з роботою соціального педагога під час тижня	учні 1-11-х класів
2.	Інформаційні хвилини «Кожна людина - унікальна і неповторна особистість»	учні 1-11-х класів
3.	Виступ на педагогічній раді на тему «Впровадження інклюзивної освіти в навчально-виховний процес»	Педагогічний колектив
4.	Оформлення стенду соціально-психологічної служби на тему «Щоб нас розуміли і, щоб ми розуміли»	Учні 1-11-х класів Педколектив Батьки/опікуни
5.	Привернення уваги до функціонування «Скриньки довіри»	Учні 1-11-х класів
6.	Конкурс міні стінгазет на тему «Людина, душа, всесвіт...»	учні 9-10-х класів
ВІВТОРОК		
Девіз дня: «Світ моєї душі»		
1	Анкета «Моє ставлення до дітей з особливими потребами» [20]	Учні 5-х класів учні 6-х класів
2	Анкета «Ти і твоя сім'я»	Учні 4-х класів
3.	Тренінг «Людина-індивід, всі разом-колектив»	Учні 10-х класів учні 9-х класів
4.	Інформаційне повідомлення «Кюфодська школа соціальної реабілітації у Данії» [27]	Педагогічний колектив
5.	Функціонування «Скриньки довіри»	Учні 1-11-х класів
6.	Під час перерв лунає релаксаційна музика	учні 1-11-х класів. Педагогічний колектив
СЕРЕДА		
Девіз дня: «Доброта врятує світ»		
1	Анкетування педагогів «Ставлення до інклюзивної освіти» [20]	Педагогічний колектив
2.	Лекція для педагогів «Прояви ксенофобії та расизму в Україні та світі»	Педагоги
3.	Благодійна акція «Допоможи ровеснику» для дітей реабілітаційного Центру	Учні 2-4-х класів
ЧЕТВЕР		
Девіз дня: «Під гаслом толерантності»		
1	Анкета «Моє ставлення до дітей з особливими потребами» [20]	Учні 7-х класів учні 8-х класів
2	Урок-казка «Злодій і маска»	Учні 1-2-х класів

3.	Виступ на батьківському всеобучі на тему «Світ цінностей у сучасному суспільстві»	Батьки/опікуни учнів старшої школи
4.	Функціонування «Скриньки довіри»	Учні 1-11-х класів
П'ЯТНИЦЯ		
Девіз дня: «Мої права, обов'язки, відповідальність»		
1	Урок «Закон суворий, але це – закон»	Учні 9-х класів
2.	Групова консультація на тему «Ми відповідальні за свої вчинки перед дітьми»	Батьки
3.	Підведення підсумків конкурсу міні стінгазет на тему «Людина, душа, всесвіт...»	учні 9-10-х класів
4.	Під час великої перерви лунає релаксаційна музика	учні 1-11-х класів. Педагогічний колектив
5.	Підведення підсумків тижня інклюзивної освіти «Моя школа відкрита для всіх»	учні 1-11-х класів. Класні керівники Класоводи

ВИСТУП НА ПЕДАГОГІЧНІЙ РАДІ НА ТЕМУ «ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС»

Для Європи інклюзивна освіта — буденна справа. Там інтеграція інвалідів до життя звичайних людей починається з ранніх років. В Україні навчання дітей з обмеженими можливостями частіше проходить в інтернатах закритого типу, проте інклюзія дає таким дітям шанс на повноцінне життя.

Діти, які інтегровані, соціалізовані ще з дитячого садочка, зі школі, коли вони пройшли з іншими дітьми цей шлях, навіть конкурентний, і отримали навички самостійного життя, незалежного життя, вони можуть отримати і професію, і роботу, й бути як звичайні люди

В основі інклюзивної освіти лежить принцип гуманного, рівноправного ставлення до всіх учасників навчального процесу, виключається будь-яка форма дискримінації, створюються належні умови для дітей з обмеженими можливостями та застосовується індивідуальний підхід з боку вчителів, соціального педагога, медичного працівника, шкільного психолога.

Переваги та недоліки навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі. (За результатами досліджень Міжнародного фонду «Відродження» в рамках проекту «Права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти») [11]

Переваги для учнів: перебування у класі зі здоровими однолітками дає змогу дитині з вадами розвивати відповідні комунікативні та соціальні навички. Звична соціальна взаємодія сприяє встановленню дружніх, позитивних соціальних стосунків. Крім того, в інтелектуальній сфері спостерігається покращення концентрації уваги, пам'яті, посилення мотивації до навчання. Набувається успішний досвід перебування в освітньому середовищі, оволодіння вміннями, необхідними для активного самостійного життя в суспільстві. Спільне перебування корисне і для дітей без вад. Вони починають розуміти, з якими труднощами стикаються інваліди, стають чутливими до потреб інших, толерантніше сприймають людські відмінності.

Переваги дія родин: піклування про дітей-інвалідів є складною справою навіть в ідеальних умовах і

потребує від сім'ї значних зусиль. Коли ж дитина починає відвідувати звичайний клас, батьки бачать, що їхній син чи донька не такі ізольовані від навколишнього світу, і відчувають полегшення. Родина отримує підтримку інших батьків, налагоджуються дружні стосунки. Стурбованість майбутнім своєї дитини стає не такою болючою, батьки бачать можливості адаптації в суспільстві.

Переваги для вчителів: педагоги вчаться орієнтуватися в різних стилях навчання,

педагогічних підходах. Стають упевненішими при оцінюванні індивідуальних досягнень та визначенні сфер, в яких учні відстають, дізнаються про сильні риси та специфічні потреби кожної дитини.

Переваги для суспільства: діти з вадами залучені до звичайного життя, стають повноцінними членами суспільства і часто вже не просто не потребують підтримки громади, а й навпаки, роблять свій внесок у загальну справу. Економічна корисність - таке навчання дешевше, ніж організація альтернативних шкіл.

Недоліки спільного навчання

Найбільше недоліків прогнозується для дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків, менше — для дітей без особливих освітніх потреб, і майже зовсім їх немає для батьків дітей без особливих освітніх потреб.

Діти з особливими освітніми потребами не будуть мати педагогів із достатнім рівнем спеціальної підготовки.

Батьки дітей з особливими освітніми потребами можуть бачити несприйняття своїх дітей однолітками і навіть очікують насмішок.

Батьки дітей з особливими освітніми потребами краще помічатимуть відмінності між розвитком своїх дітей та їхніх однолітків і страждатимуть від цього.

Діти з особливими освітніми потребами отримуватимуть недостатньо реабілітаційних та інших спеціальних послуг.

Діти з особливими освітніми потребами не будуть прийняті своїми однолітками.

Обговорення варіантів спеціальної допомоги

Педагог у процесі корекційного навчання в загальноосвітній школі може:

- вказати правила, тип завдання;
- доповнити завдання малюнком, схемою, планом виконання;
- записати умову у вигляді таблиці, умовних позначень;
- вказати алгоритм розв'язання, виконання правил;
- навести аналогічну задачу, розв'язану раніше;

- пояснити хід виконання завдання;
- запропонувати виконати допоміжне завдання, що наводить на розв'язання основного питання, задачі;
- навести на пошук рішення за допомогою асоціацій;
- розбити складне завдання на кілька елементарних, тобто знизити його складність;
- поставити навідні запитання;
- повторно озвучити інструкцію, новий матеріал;

багаторазово повторити спосіб виконання завдання;

- змінити умови роботи на уроці (міркувати вголос, стоячи тощо);
- переключити на практичну діяльність із предметами, на інші завдання, які підтримують пізнавальний інтерес дитини;
- поєднувати дії за наочним зразком зі словесною інструкцією;
- зменшити обсяг завдання (але не складність його виконання);
- попередити про можливі помилки в діях учня;
- висловити схвалення, дати позитивну оцінку, щоб вселити віру в свої сили, підтвердити правильність дій.

Перегляд відеосюжету «Інклюзивна освіта в Україні» – 2 хв. 41 с.

Кадр 1. Текст за кадром. Свята, вірші для батьків, хороводи та посмішки – діти з фізичними вадами нічим не відрізняються від інших. Єдине, що їх вирізняє – наше ставлення до них.

У навчально-виховному комплексі «Барвінок» на проблему дітей з особливими потребами увагу ніхто не акцентує, а ні викладачі, а ні здорові однолітки. За програмою інклюзивної освіти діти з особливими потребами навчаються разом зі здоровими - на рівних умовах.

Ольга Прилуцька - вихователь-методист (синхронно говорить). Я розраховую на те, що в мене мають бути завдання такі для слабших дітей і для сильніших дітей.

Кадр 2. Текст за кадром. Ксюша має ваду слуху, але це не заважає їй у спілкуванні з однокласниками. Зараз дівчинка навчається у другому класі. А після закінчення четвертого у «Барвінку» - піде до звичайної загальноосвітньої школи.

Неля Олійник - мама Ксенії (синхронно говорить). Стараємося, навчається. Якщо їй буває щось не зрозуміло, тоді я допомагаю робити уроки. Вона навчається вихователями, усе нормально. Якщо їй

потрібно, то вихователь може з нею прийти до нас додому, або сходити до неї, дивлячись по ситуації. А інші вчителі хвалять тебе?

Ксюша (синхронно говорить). Хвалять!

Кадр 3. Текст за кадром. З дітьми тут працюють не лише викладачі, а й психолог та логопед. Завдяки такій співпраці, запевняють вихователі, результат очевидний.

Ольга Прилуцька (синхронно говорить). Коли прийшла Ксенія до нас, то по-перше, це плідна робота нашого психолога в школі. І перший рік у нас працював логопед. Є результати і у вимові звуків, і в, самій, техніці читання.

Кадр 4. Текст за кадром. У програмі інклюзивної освіти беруть участь діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату та органічними порушеннями мозку. Батьки здорових дітей, не завжди сприймають добре таку ініціативу закладів. Утім, спеціалісти запевняють: це не тільки безпечно, але й корисно для розвитку дітей, робить їх більш толерантними та соціалізованими.

Світлана Літовченко - в.о. завлаб. сурдопедагогіки (синхронно говорить). Батьки дітей здорових умовно, вони сказали: «Ми хочемо забрати. Ми не хочемо, щоб з нашими дітьми навчалися разом діти з особливими потребами». На, що завідувач дитячого садочка сказала: «Давайте спробуємо. Ви сьогодні не забирайте їх. Хай пройде місяць, два, а потім ми повернемося до цієї розмови». І коли пройшов цей термін, то не один з батьків, не забрав свою дитину з цієї причини.

Єлизавета Цапенко - директорка НВК «Барвінок» (синхронно говорить). Складність в адаптації буває тоді, коли є невмотивована поведінка дітей, немотивована агресія. Це буває інколи пов'язано з органічними пошкодженнями головного мозку. Цей дитині треба окрема людина, яка могла б нею опікуватися впродовж дня.

ВІВТОРОК

Інформаційне повідомлення «Кофодська школа соціальної реабілітації у Данії» [27]

Школа Кофода у Копенгагені - це організація, що проводить соціальну роботу за принципом допомоги самодопомозі, яку було засновано у 1928 році. Вона базує свою працю на християнських та гуманістичних принципах.

Багато років школа займається великою кількістю соціальних проблем. Таких як безпритульні, безробіття, імміграція в міста, інтеграційні проблеми певних етнічних груп, алкоголізм та психіатричні проблеми. Школа допомагає бідним людям, що зазнають труднощі у суспільстві та інвалідам.

Людей, що користуються послугами школи, називають учнями. Щоденно школу відвідують понад 500 учнів. Щороку школу проходять 2000 людей. У середньому в день зараховують 6 нових учнів. У школу приймають жінок і чоловіків.

Багаторівневе навчання та реабілітація. Школа пропонує програму багаторівневого навчання та реабілітації за індивідуальними цілями. Учень може розвиватись зі своєю особистою швидкістю. Школа пропонує навчання, тренування та реабілітацію стосовно учнівського персонального розвитку. Для людей у

критичному стані школа пропонує необхідну допомогу, таку як їжа, одяг та притулок. У школі є курс терапії для людей, що мають алкоголічну залежність. Також школа допомагає людям, пропонуючи одягу та меблі безкоштовно.

Мета діяльності школи. Метою діяльності школи є допомога учням в їх спробах покращити своє соціальне становище. Задачі побудовані у відповідності до здібностей та кваліфікації учнів. Абсолютною метою є повна реабілітація, інтеграція учнів у суспільство і збагачення їх навичками повноцінного соціального життя. Школа займається всіма сторонами життя учнів: утримання, навчання, працю.

Концепція школи. Школа побудована на концепції соціальної допомоги наданої через освіту. Учні вчаться робити щось самостійно, починаючи від самих елементарних принципів, таких як праця під час чергування у кафетерії школи, закінчуючи набуттям фактичної кваліфікації, яка допоможе їм отримати роботу.

Вступ до школи. Учні можуть звернутися до школи самостійно. Але деяких учнів направляють соціальні служби, центри праці, служби психіатричної допомоги, в'язниці, лікарні та інші заклади.

Фінанси. Фінансова база школи формується на основі фондів, які надаються за угодами з центральним датським урядом та з місцевим урядом Копенгагену. Також школа отримує гроші від приватних пожертвувань, що покриває 10 відсотків витрат. Для проведення експериментальних проектів школа одержує гроші від різноманітних фондів, наприклад, Соціального фонду Європейської Співдружності.

Персонал. Постійний персонал школи більше 100 чоловік: лікарі, медсестри, консультанти, соціальні педагоги, кваліфіковані майстри-виробничники та вчителі. Також більше 100 учнів та соціальних клієнтів, що працюють тимчасово.

Допомога самопомозі. Метод за яким працює школа - це допомога самопомозі. Учні вчаться працювати хоча б і через помилки та випробовування. Співпраця учнів є важливою складовою всіх програм навчання. Ядром методу є усвідомлення учнями того, що отримана допомога є результатом їх власних зусиль. Концепція допомоги самопомозі виконує цілі перебудови та зміцнення самооцінки учнів, паралельно з вирішенням їх соціальних проблем.

Долари Кофода. Одним з практичних засобів в нашій системі навчання є внутрішня грошова одиниця, що відома як долар Кофода. Учні заробляють долари Кофода у майстернях. Монети можна витратити в школі на купівлю їжі, кави, фруктів, сигарет тощо. Всі товари та послуги в школі платні. Гроші можна витратити також на пральню, тиждень в домі відпусток та на поїздки на риболовецькому судні школи.

Індивідуальні програми. Строк перебування учнів в школі не обмежений. Він індивідуальний та залежить від персональних успіхів учня. Учні відвідують школу добровільно і можуть залишити її в будь-який час.

Відділи. Школа має різні відділи: відділ освіти, відділи майстерень, відділ реабілітації (складається з столярного цеху, художньої майстерні, цеху ремонту машин, цеху друку, транспортного відділу, пральні, та складу одягу та меблів). Робота у відділах координується головами відділів і директором з яким вони

зустрічаються раз на тиждень.

Робоча практика. В школі є майстерні де учні випускають продукцію за звичайними стандартами. На робочій практиці учні можуть залишатись до одного року. За якістю продукції стежать кваліфіковані майстри. Продукти – обладнання для дитячих майданчиків, столи для кафе, паркові лави та інше – продаються в громадські установи. Учні навчаються керувати обладнанням, читати робочі креслення, можуть отримати права водіїв, вивчають іноземні мови.

Консультування. В Школі працюють соціальних працівники, юристи, консультанти з питань навчання та професійної підготовки. Соціальні робітники розробляють плани для учнів та надають поради з таких питань як їхні соціальні права, отримання роботи, подальше навчання. Поради та планування використовуються на багатьох рівнях, починаючи з базових потреб, одяжі та житла, до отримання роботи та освіти. Соціальні робітники проводять співбесіди з учнями кожного третього місяця. Учні та соціальні працівники розробляють план занять за відповідно індивідуальних потреб учнів, визначають основні результати перебування та навчання у Школі. Одним з інструментів соціальної підтримки, яким послуговуються соціальні працівники, є це фінансова допомога людям у критичній ситуації. Допомога має бути відплачена. Раз на тиждень приходить юрист і учні, які мають юридичні проблемами можуть отримати поради.

Вільний час. Більшість занять проходять вдень. Хоча, деякі предмети вивчаються до десятої вечора. Школа відкрита щоденно протягом всього року. На такі свята, як Різдво та Пасха організуються вечірки для учнів. Школа має риболовецьке судно і влітку учні та члени персоналу їздять на прогулянки в датських водах. Школа має будинок відпочинку в Зеландії. Учні мають сплатити тижневе перебування в ньому.

Проживання в школі та лікування. Школа має 37 ліжок. 10 ліжок віддані для лікування учнів з алкогольною залежністю. Детоксикація проводиться лікарем та медсестрою. Клініка надає також звичайну допомогу. Інші ліжка віддані безпритульним учням.

Школа наймає психіатра. Він дає консультації раз на тиждень. Якщо після лікування учні бажають залишитись в школі, їх включають до занять згідно їх потреб.

Кафетерій. В кафетерії продають сніданки, гарячі страви, сендвічі, фрукти та каву тощо. Більше 300 осіб відвідує кафетерій щодня. Хоча учні сплачують за їжу доларами Кофода, звичайні гроші теж приймаються. Персонал кафетерію складається з учнів, що готуються до роботи в ресторанній індустрії.

Цільові групи. Учні мають бути безробітними, їм має бути не менше 18 років. Більшість учнів – це люди з серйозними соціальними та психічними проблемами, довгостроковим чи тимчасовим безробіттям. Класи компонуються за соціальним досвідом учнів.

Заняття з елементами тренінгу

«ЛЮДИНА-ІНДИВІД, ВСІ РАЗОМ - КОЛЕКТИВ»

Мета: ознайомити з поняттям «діти з особливими освітніми потребами», виховувати толерантне ставлення до людей-інвалідів, навчити знаходити міжособистісний контакт із дітьми даної категорії.

Матеріали: аркуші паперу формату А4; різнокольорові аркуші клейкого паперу; ручки, маркери,

СКОТЧ.

Хід проведення

Вступне слово тренера. Презентація теми заняття.

Вправа «Знайомство»

Мета: підготувати учасників до роботи, створити комфортну атмосферу, гарний настрій, зосередити учасників на спільну роботу.

Учасники тренінгу сідають в коло. На бейджах пишуть своє ім'я. Потім тренер просить учасників тренінгу по черзі назвати своє ім'я та рису характеру, яка починається на першу літеру імені, не повторюючи вже названу рису. Наприклад: «Владислав — великодушний».

Тренер починає першим і так по колу.

Рефлексія:

- Що ви відчували?
- Чи запам'ятали ви імена учасників тренінгу?
- Скільки імен ви запам'ятали?

Вправа «Очікування від заняття з елементами тренінгу»

Мета: визначення очікувань учасників щодо заняття.

Тренер просить учасників подумати, чого вони очікують від заняття, сформулювати їх у вислів. Вислів записують на стікерах і прикріплюють на плакаті з зображенням кошика.

Вправа «Правила роботи»

Мета: прийняття правил роботи групи.

Учасники ознайомлюються з правилами роботи заняття з елементами тренінгу.

1. Приходити вчасно.
2. Спілкування за принципом «тут і тепер».
3. Конфіденційність.
4. Мобільні на «вібродзвінок».
5. Говорити від власного імені.
6. Оцінювати факти, а не людину.
7. Активність.

8. Лаконічність.
9. Толерантність.
10. Відповідальність за свої слова

Інформаційне повідомлення

Поняттям «людина з обмеженими освітніми можливостями» визначають осіб, що мають порушення здоров'я із стійким розладом функцій організму, обумовлені захворюваннями, наслідками травми або дефектами, що приводять до обмеження життєдіяльності, впливають на якість життя людини й викликають необхідність соціального захисту.

З'ясовано, що для людей з особливими потребами характерні: недостатня орієнтація в соціумі, низька соціальна активність, підвищена тривожність, вразливість, емоційна нестійкість, депресивні стани, звичка до невимогливого ставлення, завищені або занижені уявлення про свої можливості, низький рівень мотивації досягнення мети, відчуття втрати майбутнього; низький рівень самоактуалізації, переважання інтровертності поведінки, низька самооцінка, нерозвиненість самоконтролю, які обумовлені як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами життєдіяльності.

Разом із тим, як показує вітчизняна освітня практика, мова повинна йти про організацію інтегрованого навчання та виховання дітей людей з обмеженими освітніми можливостями і молоді, що нормально розвивається, у рамках освітньої установи, у спільному проведенні дозвілля і різних заходів, тобто передбачається не тільки освітня, а й соціальна інтеграція за умов створення інтегрованого виховного середовища за принципами співжиття, співтворчості, спрямованого на подолання соціальної ізоляції. Таке об'єднання сприяє гуманістичному вихованню здорової молоді і соціалізації молодих людей-інвалідів. Тоді молода людина з фізичними обмеженнями розглядатиметься не тільки як об'єкт соціально-педагогічної, психологічної та медичної допомоги й турботи, але й як активний суб'єкт суспільного життя, що створює умови для максимально можливої його самореалізації й інтеграції.

Вправа «Суспільство і людина з особливими освітніми потребами»

Мета: показати шляхи виходу із складних життєвих обставин.

Учасникам пропонується об'єднатися у дві міні-групи і спільними зусиллями пригадати проблеми, з якими стикається людина з особливими освітніми потребами у повсякденному житті. На виконання даного завдання відводиться 10 хв.

Потім учасники, по-черзі, називають проблеми, тренер їх занотує на фліп-чарті. Після того, як обидві групи назвали усі проблеми, тренер пропонує знайти вирішення кожної проблеми окремо. Закінчивши обговорення, тренер підводить підсумки.

Тест «Оцінка відносин підлітка із класом»

Мета: методика дозволяє виявити три можливі «типи» сприйняття індивідом групи.

Тренер. Ми проводимо дослідження аби виявити ваше ставлення до класного колективу. На кожний пункт анкети можливі 3 відповіді, позначені буквами А, Б і В. З відповідей на кожний пункт оберіть той, який найбільш точно відображає вашу точку зору. На кожне запитання може бути обрана тільки одна відповідь.

Інтерпретація результатів. На підставі відповідей за допомогою «ключа» відбувається підрахунок балів за кожним типом сприйняття індивідом групи. Кожній обраній відповіді приписується один бал. Бали, набрані за всіма 14 пунктами анкети, підсумуються для кожного типу сприйняття окремо. При цьому загальна сума балів за трьома типами сприйняття для кожного учня повинна дорівнювати 14. При обробці даних «індивідуалістичний» тип сприйняття індивідом групи позначається буквою «І», «прагматичний» - «П», «колективний» - «К». Результати кожного учня записуються у вигляді багаточлена: аІ + бП + сК,

де: а - кількість балів, отримана учнем з «індивідуалістичного» типу сприйняття, б — «прагматичного», с — «колективістичного».

Наприклад: 4І + 6П + 4К.

Тип 1. Індивідуалістичний - індивід сприймає групу як перешкоду своїй діяльності або ставиться до неї нейтрально. Група не має самостійної цінності для індивіда. Це проявляється у відхиленні від спільних форм діяльності, у схильності до індивідуальної роботи, в обмеженні контактів.

Тип 2. Прогматичний - учень сприймає групу як засіб, що сприяє досягненню тих або інших власних цілей. При цьому група сприймається й оцінюється з погляду її «корисності» для індивіда. Віддається перевага компетентнішим членам групи, здатним надати допомогу, взяти на себе вирішення складної проблеми або бути джерелом необхідної інформації.

Тип 3. Колективістичний - індивід сприймає групу як самостійну цінність. На перший план для індивіда виступають проблеми групи й окремих її членів, спостерігається зацікавленість як в успіхах кожного члена групи, так і групи загалом, прагнення зробити свій внесок у групову діяльність. Є потреба в колективних формах роботи.

Ключ для обробки анкети

Тип сприйняття індивідом групи					
Індивідуалістичний		Прагматичний		Колективістичний	
1В	8А	1А	8Б	1Б	8В
2А	9Б	2Б	9В	2В	9А
3Б	10Б	3А	10А	3В	10В
4Б	11А	4В	11Б	4А	11В
5Б	12А	5А	12В	5В	12Б
6Б	13В	6В	13А	6А	13Б
7Б	14В	7В	14В	7А	14А

АНКЕТА

1. Найкращими партнерами в групі я вважаю тих, хто:

А — знає більше, ніж я;

Б — всі питання прагне вирішувати спільно;

В — не відволікає викладача,

2. Найкращі викладачі:

А — використовують індивідуальний підхід;

Б - створюють умови для допомоги з боку інших;

В - створюють у колективі атмосферу, у якій ніхто не боїться висловлюватися.

3. Я радий, коли мої друзі:

А — знають більше, ніж я, можуть мені допомогти;

Б - уміють самостійно, не заважаючи іншим, домагатися успіхів;

В — допомагають іншим, коли трапляється нагода.

4. Найбільше мені подобається, коли в групі:

А — немає кому допомагати;

Б — не заважають при виконанні завдання;

В — інші слабше підготовані, ніж я.

5. Мені здається, що досягаю максимуму, коли:

А - можу одержати допомогу й підтримку з боку інших;

Б — мої зусилля чесно винагороджені;

В — можна виявити ініціативу, корисну для всіх.

6. Мені подобаються колективи, у яких:

А — кожний зацікавлений у поліпшенні результатів усіх;

Б — кожний зайнятий своєю справою й не заважає іншим;

В — кожна людина може використовувати інших для вирішення своїх завдань.

7. Учні оцінюють як найгірших таких викладачів, які:

А — створюють дух суперництва між учнями;

Б — не приділяють їм достатньої уваги;

В - не створюють умови для того, щоб група допомагала їм.

8. Найбільше задоволення в житті дає:

А — робота, коли тобі ніхто не заважає;

Б - одержання нової інформації від інших людей;

В - робити корисне іншим людям.

9. Основна роль викладачів повинна полягати:

А — у вихованні людей з розвиненим почуттям обов'язку;

Б — у підготовці пристосованих до самостійного життя людей;

В - у підготовці людей, які вміють отримувати допомогу від інших людей.

10. Якщо перед групою постає якась проблема, то я:

А - волію, щоб інші вирішували цю проблему;

Б — працюю самостійно, не покладаючись на інших;

В — намагаюся зробити внесок у спільне вирішення проблеми.

11. Краще я вчився б, коли вчитель:

А — мав до мене індивідуальний підхід;

Б - створював умови для отримання мною допомоги з боку інших;

В — заохочував ініціативу учнів на досягнення спільного успіху.

12. Немає нічого гіршого, коли:

А — ти не в змозі самостійно домогтися успіху;

Б — відчуваєшся непотрібним у групі;

В — тобі ніхто не допомагає.

13. Найбільше я ціную:

А — особистий успіх, у якому є частка заслуги моїх друзів;

Б — спільний успіх, у якому є й моя заслуга;

В - успіх, досягнутий ціною власних зусиль.

14. Я хотів би:

А — працювати в колективі, у якому застосовуються основні прийоми й методи спільної роботи;

Б - працювати індивідуально з викладачем;

В — працювати із досвідченими у цій сфері людьми.

Вправа «Табло»

Мета: формування командної згуртованості.

Група об'єднується у дві команди, які розподіляють між собою функції: кожен учасник повинен зображати на «табло» якусь цифру (від 0 до 9). Тренер називає багатозначні числа, а гравці швидко стають у відповідному порядку і на пальцях показують свої цифри.

Підбиття підсумків «Телеграма»

Матеріали: аркуш паперу формату А-5, ручки.

Учасники складають телеграму з тих понять, які вони вивчили сьогодні. І потім по колу озвучують свою роботу.

Вправа «Очікування»

Учасники повертаються до очікувань, які вони писали на початку тренінгу.

Вправа на завершення «Побажання»

Учасники по колу говорять свої побажання групі.

Під час перерв лунає релаксаційна музика

Музика - завмерла емоція

Ще з далеких часів, коли на нашій планеті тільки зародилося життя з'явилася музика. Її відлуння магічно почало впливати на людину. З її допомогою, людина може зупинитися в певний момент, розслабитись та повернутися до буденної дійсності.

При перевтомі та нервовій перевтомі: «Ранок» Е. Грига; «Полонез» М. Огинського.

При пригніченому меланхолійному настрої: «До радості» Л. Бетховена; «Аве Марія» Ф. Шуберта.

При роздратуванні та проявах гніву: «Хор пілігримів» Р. Вагнера; «Сентиментальний вальс» П. Чайковського.

При зниженні уваги: «Пори року» П. Чайковського; «Місячне сяйво» К. Дебюсі; «Марення» Р. Шумана.

Розслаблюючі: «Баркарола» П. Чайковського; «Пастораль» Ж. Бізе; «Соната де мажор» Ж.

Леклера; «Лебідь» К. Сен Санса; «Сентиментальний вальс» П. Чайковського; «Овід» Д. Шостаковича; «Стара пісня» Ж. Бізе; «Історія кохання» Ф. Лея; «Учора» Д. Лейнона; «Елегія» Г. Форе.

Тонізуючі: «Чардаш» Ф. Мотні; «Аделіта» Г. Персела; «Шербургські парасольки» М. Леграна.

СЕРЕДА

ПРОЯВИ КСЕНОФОБІЇ ТА РАСИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Лекція для педагогів

За сучасних умов проблематика ксенофобії і расизму набуває нових смислових відтінків, оскільки глобалізація культури і політики значно поширюють сфери їхнього прояву і специфічного кодування чужого у інтеркультурних комунікативних контекстах. Вже банальне розрізнення «близького» і «далекого зарубіжжя», європейців і азіатів, вказує на широкий діапазон можливих реакцій на інші культури, на інші нації та на іншість взагалі. В останні роки, як відомо, Україна стає привабливим місцем для біженців з різних регіонів світу. Цей момент, пов'язаний із становленням мультикультурного суспільства, також змушує до нового осмислення явної і латентної ксенофобії.

Ксенофобія — ненависть, нетерпимість або неприязнь до кого-небудь або чогось-небудь чужого, незнайомого, незвичного. Сприйняття чужого як незрозумілого, незбагненого, а тому небезпечного і ворожого. Споруджене в ранг світогляду, може стати причиною ворожечі за принципом національного, релігійного або соціального ділення. Також поняття «ксенофобія» може, буквально, трактуватися як нав'язливий страх перед іншими людьми, тобто фобія в клінічному сенсі.

Расизм — 1) розділення людей та їх груп на повноцінних і неповноцінних на основі етнічного походження або кольору шкіри; 2) расова дискримінація.

Поняття «расизм» розглядається з двох позицій:

— позитивному (іноді) — належне розділення людей на суспільства, засновані за етичною ознакою, і захищається закликом до усвідомлення відмінностей між людськими расами або закликом задуматися над теологічним міркуванням про те, що розділення людей на раси було Божим наміром.

— негативному — ворожість, презирство або поблажливість, посягання на гідність людей, яка веде до неправильного відношення до інших в соціальній, економічній та політичній сферах.

Існує припущення про практику навмисної культивування ксенофобії та расизму як перевіреного методу управління групою осіб: масштаб і ситуації можна варіювати дуже різноманітно. Це і є *принципом об'єднання загальною* ідеєю, тобто створення «образу ворога», розпалювання ненависті / ксенофобії по відношенню до кого-небудь, ради досягнення своїх, іноді зовні неочевидних цілей.

За підрахунками соціолога Льва Гудкова середньостатистичний ксенофоб може обирати об'єктом своєї ненависті і «чорних», і євреїв, і китайців, і перуанців, навіть гомосексуалістів або представників іншої субкультури, достатньо того, що перед ним — чужий інакодумець.

Людина, що потерпає від ксенофобії, також може проявляти ксенофобську поведінку як до інших представників переслідуваних меншин, так і до основної групи, тобто до більшості.

Українці страждають дуже високим рівнем ксенофобії в порівнянні з іншими народами. Це пов'язано з тим, що великий відсоток українців проживає в селі, де люди живуть більш згуртованіше, ніж в місті, і тому для них важливо, щоб усі розмовляли однією мовою і мали однакові погляди на одні й ті ж самі проблеми. Також, з соціологічного опитування стало відомо, що однією з головних умов, які впливають на рівень ксенофобії у населення, є вік, освіта, місце її проживання і економічний стан держави.

Вивчення стану міжетнічних відносин в Україні Київський міжнародний інститут соціології, використовуючи при цьому психодіагностичну методику «Шкала Богардуса», розроблену у США в 20-х роках ХХ століття.

Методика «Шкала Богардуса» являє собою серію висловлювань такого типу: «Я згодний допустити представника даної національної групи...», наприклад, як члена сім'ї, щоб і сама людина, і її діти теоретично могли укласти з ним шлюб, сприймати як родича. Позитивна відповідь оцінюється в один бал. Товариське сприйняття представника іншої національної групи оцінюється в два бали, прийняття як сусіда — три, колеги по роботі — чотири, мешканця України — п'ять, відвідувача України (туриста) — шість балів. Відповідь «не пустив би в Україну» оцінюється в сім балів. Потім підраховується середнє значення по усім запитанням, і даний результат називається індексом ксенофобії.

Отже, частина опитаних допускали їх як члена сім'ї, частина — як близьких родичів, але не чоловіком чи дружиною. Згідно ієрархії довіри до етнічних груп, то перше місце займають українці україномовні та російськомовні, потім — росіяни, далі йдуть білоруси й євреї (вони на четвертому місці). Після них — американці, канадці, поляки, французи, німці, румуни, африканці. Найгірше українці ставляться до циганів.

Як ми бачимо, існує два види нетерпимості — це «слов'янська» та «неслов'янська». До «слов'янської нетерпимості» відносяться українці, росіяни, білоруси та інші народи СНД, що мешкають на території України великими групами, а до «неслов'янської нетерпимості» — інші етнічні групи.

В Америці був проведений такий експеримент: расово-гетерогенні групи школярів були вивезені до табору далеко за місто. На початку експерименту був вимірний рівень міжособових відносин і планомірно розпочали їх погіршувати, створюючи побутові труднощі — не вистачало необхідних речей, вчасно не завозили їжу, тощо. В умовах різноманітних дефіцитів серед школярів періодично вимірювали рівень расистської упередженості. Відносини між підлітками насправді почали погіршуватися — коли йде боротьба за ресурс, працює матеріальний чинник.

Расизм і злочини на ґрунті ксенофобії не були характерними для українського суспільства досить тривалий час. Один з перших резонансних проявів ксенофобії в Україні датується липнем 2001 р., коли біженця з Руанди було забито на смерть поблизу його помешкання у місті Вінниці, що викликало офіційну стурбованість Верховного Комісару ООН з питань біженців.

Більш загрозливі результати ескалації ксенофобських настроїв стали помітними в Україні, коли групи так званих скінхедів («бритоголових») відокремилися із лав футбольних фанатів на окрему течію. З'явившись наприкінці 60-х років ХХ століття у Великобританії, рух перших бритоголових спочатку мав суто класовий характер, об'єднуючи робітничу молодь, в тому числі й темношкіру, під

гаслом «Борися за свій клас, а не за расу!». Згодом скінхеди перейняли нацистську символіку й ідеологію та поширили свій рух на Європу, Америку, Австралію.

На українському просторі найбільш активними та агресивними вважаються ультраправі групи з числа так званого руху «Біла Влада-Скінхед Спектрум», українська філія світової екстремістської мережі «Кров і Честь», воєнізована неонацистська секта «Світова Церква Творця Рутенія». Їх об'єднує загальна ідеологія расизму та націоналізму, яка діє на принципах установаження переваги над особами інших рас та національностей. Найбільш чисельні групи скінхедів були зафіксовані у містах Києві, Дніпропетровську, Запоріжжі, Львові, Севастополі, Чернігові та АР Крим. В Україні, за попередніми даними МВС України, сьогодні їх налічується не менше 500 осіб віком від 14 до 27 років.

Економічна, політична і культурна глобалізація гранично загострила проблему соціальної нерівності і соціального розшарування. Але водночас заслуговує на увагу, що саме у діалозі формується толерантність. Розуміння толерантності як комунікативного процесу розкриває нові можливості для трансформації ксенофобії у позитивну енергію пізнання культурного розмаїття людської цивілізації.

ЧЕТВЕР

Година спілкування «ЗЛОДІЙ І МАСКА»

Мета: познайомити учнів з поняттями «конформізм» та «лицемірство»; навчити завжди відповідати за власні вчинки та свою поведінку; виховувати почуття гуманності, доброти, справедливості, чесності і гідності.

Цільова аудиторія: учні 3-4-х класів

Хід години спілкування

Оголошення теми години спілкування

Прочитання казки «Злодій і маска» соціальним педагогом

Жив якийсь мудрий король з своєю прекрасною дочкою. Коли наступила пора принцесі виходити заміж, король оголосив, щоб кандидати в женихи з'явилися в палац для відбору. Було поставлено тільки дві умови: мати хорошу репутацію (вимога короля) і бути красивим (вимога принцеси).

Серед людей, що дізналися про це, був один злодій. Життя, повне злочинів і обману, наклало відбиток на його обличчя. Зморшки брехні і зради спотворили його зовнішність, але колись він був красенем. Природна хитрість не давала йому спокою, і злодій вирішив боротися за руку принцеси. «Я придумав, як обійти інших», - подумав він. Він таємно відвідав знаменитого виробника масок і замовив маску, яка повертала йому зовнішність безневинної юності.

За допомогою маски злодієві вдалося легко пройти перші тури відбору. Спочатку, повертаючись вечорами додому, він сміявся над тим, як легко йому вдалося обдурити радників короля. «Ну і дурні ж

вони!» - думав він, розглядаючи в дзеркалі своє справжнє обличчя.

Проте через декілька тижнів він зрозумів, що справа йде не так просто. Злодій залишився в числі останніх двадцяти претендентів на руку принцеси, і їхні фотографії були надруковані у всіх газетах. Тепер репортери весь час товпилися біля дверей його будинку і ставили питання, на які йому зовсім не хотілося відповідати. Злодій прикидався скромним і говорив, що, напевно, не пройде подальший відбір і що його особисте життя не представляє ніякого інтересу. Він більше не ризикував знімати маску навіть вночі і жив в постійному страху викриття.

Незабаром його сповістили, що він залишився в числі останніх кандидатів. Розуміючи, що у разі викриття його чекає страта, злодій вирішив бігти з країни. Але коли він виходив з будинку, його вітали два солдати, прислані королем. Було надто пізно. У день останнього туру злодій відправився до палацу, чекаючи самого гіршого. Проте, в нього ще була надія, що не він виявиться обранцем принцеси. Проте дівчина вже ухвалила рішення і говорила з іншими кандидатами дуже не довго, просто з ввічливості.

Потім вона узяла його за руку і сказала батьку: «Ось він».

У відчайдушній спробі уникнути викриття злодій відвів короля убік. «Ваша величність, - сказав він. - Це велика честь для мене, але мені необхідний час на підготовку. Чи не можна відкласти заручення на один рік?»

Король з радістю погодився. Звичайно, справжнім наміром злодія було при першій нагоді втекти геть з країни. Проте це виявилось не можливим. Тепер він став другою за популярністю людиною в королівстві. Натовпи роззяв постійно збиралися навколо його будинку в надії хоч мигцем побачити майбутнього короля. Його запрошували виголошувати промови, бути присутніми на церемоніях і (що було гірше всього!) цілувати немовлят. Він ненавидів немовлят! І при цьому йому треба було зберігати видимість чести і гідності, прагнучи відповідати тій брехні, на яку прирікала його маска. Він проклинав себе за те, що купив її. Цілий рік йому довелося терпіти ці муки, і ніхто не здогадувався, що за зовнішністю благородної людини ховалася душа злодія.

Нарешті настав день Королівського Заручення. Упевнений, що його чекає викриття і смерть, злодій відправився в палац з важким серцем. Принцеса вийшла зустріти Свого обранця, і він попросив її залишитися з ним на короткий час наодинці. Дівчина подумала: «Можливо, він мене поцілує!». Але натомість він кинувся до її ніг.

- Ваша Королівська Величність, - заплакав злодій. - Я повинен зробити жахливе зізнання. Чи можете Ви пробачити мене? - І він повідав їй всю історію обману і розповів, що він зовсім не прекрасний принц. А потворний злодій. Після того, як він закінчив, наступило довге мовчання. Нарешті Принцеса заговорила.

- Я пробачу тебе, - сказала вона. - Але тільки за однієї умови. Зніми маску і покажи мені, який ти насправді!

Насилу він примусив себе піднести руки до обличчя. Тремтячи від сорому і страху, він зняв маску і обернувся до принцеси.

- Чудовисько! - закричала вона і дала йому ляпас.

- Так, так, я знаю. - бурмотів він - Я.

- Що це за дурний жарт? - знову закричала принцеса. - Чого ти добиваєшся?

- Що Ви хочете сказати?

- Візьми це, - сказала вона і дала йому дзеркало.

Він поглянув у дзеркало. Потім в подиві кілька разів перевів погляд з дзеркала на маску і знову на дзеркало. Там була одна й та сама особа!

За той рік, що йому довелося прожити як добра і порядна людина, його обличчя змінилося. Та що обличчя, він сам змінився! Добродійні вчинки змінили не тільки його зовнішність, але і характер, хоча він сам з початку не відчував цього. Але сумнівів не було: він змінився.

На щастя, принцеса скоро відмітила забавну сторону того, що всього відбулося. «Підемо! - сказала вона. - Давай зробимо вигляд, що нічого цього не було». І пара відправилася на зустріч з Королем. Потім, коли вони стали новими правителями країни, люди стали вважати колишнього злодія наймудрішим і найсправедливішим королем зі всіх, що коли б то не було правили їх народом.

Обговорення казки. Визначення ідеї твору

Соціальний педагог. Отже, казка завершена. Про що ж вона?

Очевидно, що основна ідея цієї казки полягає в тому, що порочна людина, пристосовуючись до вимог благородного життя, непомітно для себе стає добродійною особою. Чи виправдана така ідея?

Предмет сумнівів - наше негативне відношення до самого факту пристосування. Зазвичай його називають лицемірством або конформізмом.

Конформізм - зміна індивідом установок, думок, сприйняття, поведінки і так далі відповідно до тих, які панують у даному суспільстві або групі. При цьому панівна позиція не обов'язково повинна бути виражена явно або навіть взагалі існувати в реальності. Властивість особистості, що виражається в схильності до конформізму, називається «конформність».

Лицемірство- поведінка, що прикриває нещирість, зловмисність удаваною щирістю, чеснотою.

У яких випадках ми визнаємо цінність, корисність конформізму, а в яких - засуджуємо його?

Так, наприклад, в щоденному житті ми спостерігаємо прояви конформізму, які сприймаємо зовсім природно: умовчуємо те, що може бути неприємним для наших друзів; погоджуємося з точкою зору, яка здається нам невірною; деколи підкоряємося несправедливим вимогам; виступаємо з «потрібними» мовами. Мабуть, не так просто судити про дійсну цінність пристосування до середовища, про вплив конформізму на особу.

- Чому Злодій став гарним Королем? Обґрунтуйте вашу думку.

Вправа «За» та «Проти»

Учні об'єднуються у дві міні-групи: одна «За», друга - «Проти» і відстоюють вчинок Принцеси, дізнавшись, що її наречений Злодій.

- Як повела себе Принцеса дізнавшись правду про Злодія? Чому?
- Чи повірила вона словам гарного хлопця?
- А якщо чоловік, знявши маску виявився старим і потворним - вона одружилася б з ним?

Підведення підсумків години спілкування

ВИСТУП НА БАТЬКІВСЬКОМУ ВСЕОБУЧІ НА ТЕМУ «СВІТ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

- Скажіть, будь-ласка, якою дорогою мені йти?
- Це значною мірою залежить від того, куди ви хочете прийти, - відповів Кіт.
- Мені байдуже, куди, - відповіла Аліса.
- Тоді немає різниці, якою дорогою ти підеш, - сказав Кіт.

«Аліса в країні чудес»

Багато людей в усьому світі незадоволені своїми досягненнями. Як правило, це трапляється тому, що вони не знають точно, чого саме вони хочуть досягти. Інакше кажучи, вони не можуть чітко визначити власні цілі. Давайте розберемось, що ж таке мета і навіщо її ставити.

По-перше, мета - це уявлення про майбутнє.

По-друге, це таке уявлення, для реалізації якого необхідно щось зробити.

Цінності - це дещо з нашого минулого, що визначає нашу поведінку сьогодні. Це те, що, на наш погляд, є в житті важливим.

Цінності - це наш світогляд. Усі ми пливемо по тому самому морю, де є хвилі сподівань та розчарувань, надій та сумнівів, підводні течії заздрощів та вітер натхнення. Чому ж тоді одна людина твердою рукою веде свій човен крізь усі бурі до гавані успіху, а човен іншого вітер кидає від невдачі до невдачі? Що це - випадковість? Та ні - це спосіб встановлення вітрила, це вибір цінностей та цілей. В нашому житті вибір цінностей подібний до руля, що задає напрям руху. Як ви думаєте, людина, в якій життєва цінність № 1 - безпека, буде поводитись подібно до людини, у якій перша цінність - пригода? Вона вибере таку ж саму професію? Так само проведе відпочинок?

Але не всі наші цінності є насправді нашими. Не всі цінності вироблені нами шляхом власного досвіду та власних роздумів. Ваші батьки хвалили та підтримували вас, коли ви робили щось, що відповідало їх

життєвим принципам та цінностям. Так само поводитись ваші друзі. Так само ми переймали життєві цінності в людей, які були для нас авторитетом. Деякі з цих цінностей є для вас дуже корисними, деякі, можливо, ні. Важливо, щоб ми не почувались рабом стереотипів, а могли свідомо переглядати свої цінності та цілі.

Існує два варіанти сценарію життя.

Уявімо собі, що одного дня рибка, плаваючи в річці, помітить зірваний вітром листок, що пропливає нею. І рибка, і листок обоє пливуть у воді, але що таки все таки є суттєво різним у їхньому плаванні?

Ось так і ви можете прожити свої молоді роки активно, як «рибка», або ж пасивно, як самотній «листок». Риба сама вибирає, пливати їй проти течії чи за течією. Пливти за течією, звичайно, набагато легше, але, пливучи проти течії річки, риба має багату поживу і, таким чином, власне і живе.

Осінні листки просто пливуть за течією, у них нема вибору, і вони назавжди залишаються там, куди прибіє їх хвиля.

Подумки визначте, згадавши своє життя **Хто ви: рибка чи листок?**

1-й сценарій - пасивний - пливати за течією: дозволяти вашому минулому визначити ваше майбутнє; ви сьогоднішній - простий статист;

2-й сценарій - активний - створювати ваше майбутнє сьогодні; з минулого взяти те, що б хотіли взяти в подорож до щасливого майбутнього, негатив залишити позаду, дозволити вашому уявному щасливому майбутньому впливати на вас сьогодні.

Треба мати на увазі, що, незалежно від обставин, вибір сценарію життя залежить від людини. Людина може сама погіршити своє життя, обравши собі пасивний сценарій.

Ми є або творцями своєї долі, або пливемо за течією.

Зупинимось на основних властивостях цінностей. Їх можна поділити на три категорії:

1) Ті цінності, які для однієї людини є цінними, інша особа може недооцінювати, або зовсім не вважати за цінність. Таким чином, однією із найхарактерніших властивостей цінностей – її суб'єктивність.

2) Пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людини над суспільними. Ієрархія індивідуальних цінностей є своєрідною ланкою, яка зв'язує окрему людину і суспільство. Тобто, є духовний світ людини і певна культура суспільства, які взаємопов'язані і взаємодіють за допомогою цінностей окремої людини.

3) Ще одна особливість полягає в тому, що ціннісні орієнтації не можуть бути заданими чи принесеними кимсь ззовні. Вони – результат діяльності конкретної людини. Ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, які задають спрямованості людському життю. У філософському словнику ціннісні орієнтації – «важливі елементи внутрішньої структури особистості, які закріплені життєвим досвідом особистості, всією сукупністю його переживань».

Ціннісні орієнтації особистості не тільки визначають мотивацію індивідуальної поведінки, але й складають світогляд людини. Ціннісні орієнтації молоді формуються в процесі виховання і навчання. Причому навчання має на меті не стільки повідомити конкретні знання в певній галузі, скільки відтворити культурні і історичні нормативи, які сприяють самореалізації особистості. Через виховання здійснюється

трансляція (передача) ціннісних орієнтацій від покоління до покоління як на вербальному так і на невербальному рівнях.

У ході історичного розвитку сформувалося цілий ряд механізмів, з допомогою яких здійснюється передача цінностей через покоління. Серед них чільне місце посідає: сім'я, церква, мистецтво, література, культура. Цінності можуть засвоюватися людиною як свідомо, так і несвідомо (людина не може пояснити чому віддає перевагу одним цінностям над іншими).

До псевдоцінностей належать цінності, які не сприяють самореалізації людини або навіть є перешкодою для самореалізації, проте людина може бути переконаною в оберненому. У певній категорії людей часто виникає ілюзія, про те, що оволодіння найбільш значною цінністю (гроші, золото, влада) відкриється шлях до оволодіння іншими загальнолюдськими цінностями (добро, краса, любов, гармонія). Зокрема більшість переконана в тому, що якщо вони оволодіють великою владою, або великими грошами, то зможуть реалізувати себе на основі істинних цінностей.

За останні роки більшість молодих людей починають переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх досить сильно приваблюють гроші, заробітки, бізнес, участь в управлінських структурах. Поряд із цим можна спостерігати також і тенденцію росту інтенсивних духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що проявляється у збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї, народу.

Ціннісні орієнтації молоді поділяють на такі 3 категорії:

Інтелектуально-освітні цінності. Їх необхідно розглядати в ракурсі розумового, творчого потенціалу, який нажалі значно знизився за останні роки.. Соціологи твердять, що свої інтелектуальні здібності молодь оцінює досить низько. 19% молодих вважають свої здібності у цій галузі високими, 22% називають себе талановитими. В очах молодих продовжує падати цінність розумової праці, освіти і знань.

Культурні цінності сучасної молоді. Суспільство, яке на перший план поставило матеріальне благополуччя та збагачення, формує відповідну культуру і життєві потреби молоді. Електронні засоби масової інформації заповнюють значну частину їх вільного часу і виступають як важливий інструмент формування духовного світу, культурних цінностей та установок для сучасної молоді. Зокрема, для 1/3 молодих людей перегляд телепередач, спілкування у соціальних мережах – є першочергове заняття у вільний час. Наприклад, універсальний характер має для багатьох молодих людей акт покупки добре розрекламованих товарів. Залучення до світу престижних і красивих речей стає самоціллю існування, смыслом буття. Культ моди, речей, споживання оволодіває свідомістю молоді і набуває універсального характеру. Класична культура починає втрачати цінність і привабливість.

Політичні цінності. Аналіз стану політичних вподобань молоді дає можливість стверджувати, що вони в достатній мірі різнополюсні. Молодь в політичних цінностях є досить прагматичною: політика розглядається молодими людьми як засіб завоювання авторитету та лідерства.

Ще однією найважливішою цінністю є життя. Життя — це стрижньова, базова цінність людини. Вона є загальною умовою або передумовою всіх його станів і дій. Але важливо підкреслити, що пріоритетна не цінність життя, а цінність людини, оскільки саме особа є, особа живе, особа існує, тоді як життя, яке б цінне і значуще саме по собі воно нам не здавалося, є не більше ніж найбезпосередніше місце, осередок виникнення особи, спосіб її буття в світі.

Самотня зірка

Колись давно нічне небо було зовсім темним. На ньому не було зірок, крім однієї маленької зірочки.

Вона жила високо в небі і, коли оглядалася навколо, помічала, що зовсім одна. Від цього їй ставало сумно. Їй дуже хотілося бачити на небі інші зірки, ловити їхні промені й дарувати їм своє світло.

Якось зірочка вирушила на Землю до самотнього, старого, мудрого чоловіка, який мешкав на високій горі. Коли вона його знайшла, то запитала: «Чи можеш ти мені допомогти? Мені так самотньо на небі. Ні з ким поговорити, нікому подарувати своє світло. Іноді я навіть плачу - настільки мені самотньо».

Він знав цей стан: тоді зникає бажання гратися, їжа стає несмачною і не співаються веселі пісні... Йому сподобалася маленька зірочка. А оскільки він був дуже мудрим, то пообіцяв, що допоможе їй. Спочатку старець пішов у свою хатинку і взяв блискучий чарівний мішечок. Він відкрив його, засунув туди руку і дістав безліч блискучих зірочок.

Один змах руки - і по всьому небу засяяли тисячі яскравих зірочок. «Поглянь, - сказав старий. - Дивовижно! Тепер на небі багато зірочок, це твої брати і сестри. Ти можеш з ними розмовляти, дарувати їм своє світло і ловити їхні промені. Але я хочу, щоб пам'ять про тебе назавжди залишилось тут, на Землі. Я створю на чомусь незвичайному твоє зображення. Він плеснув у долоні - і зображення маленької зірочки раз і назавжди залишилось на Землі. І тут закінчується ця історія.

Ти здогадався, як саме мудрий чоловік зберіг зображення зірочки? Дістанемо яблуко. Так, у кожному яблуці є місце для щасливої маленької зірочки. Погляньмо уважніше, чи справді у цьому яблуці є маленька зірочка.

Розрізаємо яблуко горизонтально, так, щоб отримати дві рівних половинки і показати зірочку.

Тепер стань у вигляді зірочки. Тут, у середині, наша зірочка дуже тепла. Там її сила, необхідна, щоб посылати світло якнайдалі, до інших зірок чи до нас, на Землю.

Тепер витягни руку назад і уяви собі, що з твоїх рук ллється світло зірки, яке сягає інших зірочок і дітей на Землі. Відчуй рукою тепло зірки, а іншою - тепле світло, яке дає твоя зірка. А тепер покажи мені, як твоя зірка повільно переміщується небом - пересувайся кімнатою дуже маленькими кроками.

Рефлексія

- Чому мудрий чоловік допоміг зірочці?
- Чи можеш ти описати, що відчувала маленька зірочка, коли знайшла на небі багато братів і сестер?
- З ким ти розмовляєш, коли тобі самотньо?
- Чи знаєш ти інших людей, яким іноді буває самотньо?
- Що ти відчуваєш, якщо зробиш для когось щось приємне?

П'ЯТНИЦЯ

Групова консультація «ЗАКОН СУВОРИЙ, АЛЕ ЦЕ - ЗАКОН»

Мета: ознайомити учнів з основними статтями Карного та Адміністративного кодексів України; навчити розрізняти проступки залежно від ступеня тяжкості, а також яку відповідальність вони нестимуть за свої дії та вчинки; ознайомити з можливостями щодо захисту своїх прав.

Епіграф «Обізнаний — значить озброєний» (прислів'я).

Хід консультації:

Вступне слово соціального педагога. Правовому вихованню приділяють багато уваги сьогодні не лише за кордоном, але і в нашій країні. Постає питання: «А навіщо нам знати закони?» (*запитання до класу*). Незнання закону не звільняє від відповідальності. Погляньте на епіграф нашого сьогоднішнього заняття: «Обізнаний — значить озброєний» (прислів'я). Щоб у суспільстві був порядок, щоб воно розвивалося і процвітало, необхідно щоб всі громадяни дотримувались загальноприйнятих правил. До порушень слід ставитись серйозно, не давати порушникам уникнути покарань. Тож не дайте собі бути захопленими зненацька, не вскочте в халепу через своє незнання.

- За що ви можете бути покарані?
- Який ступінь вашої відповідальності?
- Де знайти відповіді на ці запитання?

На ці питання ми дамо відповідь на сьогоднішньому уроці.

Інформаційне повідомлення про кодекси України

Перший і найголовніший закон нашої держави — це Конституція України, всі інші закони спираються на неї, вони не можуть суперечити їй. Законів видано багато, частина з них об'єднана в кодекси — Митний, Цивільний, Кримінальний тощо. Спробуйте дати означення слова «кодекс» (збірка законів). Як давно з'явилися закони? Так, ще з часів первіснообщинного ладу, тільки були вони неписані. Перший відомий нам кодекс слов'ян це «Руська правда». Щоб попередити правопорушення, в нашій державі теж були прийняті кодекси, назвіть їх (*Адміністративний, Карний...*). А хто їх приймає? (*Верховна Рада.*)

Яка структура кодексів? Кодекс про адміністративні порушення дає поняття адміністративного порушення (порушення яке не вимагає карної відповідальності) та видів покарання. Хто може назвати, що це за покарання? (*Попередження, штраф, конфіскація, виправні роботи на строк до 2 місяців, адміністративний арешт до 15 діб.*). Відповідальність настає з 16 років.

У плані самоосвіти було б цікаво і корисно ознайомитися із більшістю статей, що ви, гадаю, і зробите, а сьогодні розглянемо найбільш актуальні.

Аналогічну будову має і **Карний кодекс України**. Дається класифікація злочинів, означення вини, роз'яснюється, хто може нести карну відповідальність і з якого віку. До речі, з якого віку настає карна відповідальність? (*З 16, а за окремі статті із 14 років.*)

Дається означення покарання та його призначення, порядок звільнення від відповідальності, а

також описані правопорушення, які можуть потягнути карну відповідальність. Окремим розділом написані особливості карної відповідальності неповнолітніх.

Ознайомлення з Адміністративним кодексом України

Ст. 173. Дрібне хуліганство

Дрібне хуліганство, тобто нецензурна лайка в суспільних місцях, образливе чіпляння до громадян тягне накладення штрафу 3-7 неоподаткованих мінімумів або виправні роботи, або арешт до 15 діб.

Тому перш ніж лягати в суспільному місці, зокрема в школі, подумайте про відповідальність, до якої можуть вас або ваших батьків, притягти.

Ст. 174. Стрільба із пневматичної зброї в населених пунктах

Інколи можна побачити дорослих жителів нашого села, а то і школярів із пневматичною гвинтівкою на вулиці, коли вони стріляють по пляшкам, горобцям, голубам. Крім жорстокості та шкоди природі це звертає нас до ст. 174 «Стрільба із пневматичної зброї в населених пунктах», згідно з якою ви можете бути покарані штрафом 5-10 неоподаткованих мінімумів з конфіскацією зброї.

Картки із завданнями

Соціальний педагог об'єднує учасників у три міні-групи, кожній з яких дає приклади проступків підлітків. Необхідно визначити, яку відповідальність будуть нести порушники. На виконання відводиться 8-10 хв.

Ситуація 1. Хлопцям було дуже весело, вони почували себе господарями вулиці, ображали всіх, хто проходив повз них, голосно вигукували лайливі слова.

Ситуація 2. Двоє дівчат постійно прискіпувалися до менших, інколи били, коли ті не хотіли виконувати їхні накази. Одного разу поставили синця під око і розбили носа.

Ситуація 3. Хлопцям на канікулах було нічим зайнятися, батьки були на роботі. Вони вирішили покормити kota горобцями. Для цього взяли батькову пневматичну гвинтівку і у межах села почали стріляти по птахам.

Конвенція про права дитини (1989 р.).

Стандартні мінімальні правила, які стосуються здійснення правосуддя стосовно до неповнолітніх («Пекінські правила», 1985 р.): затримання повинне використовуватись тільки як крайня міра; міліція та інший персонал правоохоронних органів, які мають справу з дітьми, повинні постійно отримувати спеціалізовану підготовку; необхідно максимально уникати поміщення підлітка в місце позбавлення волі.

Керівні принципи для політичного захисту серед неповнолітніх («Керівні принципи», прийняті в Ер-Ріяді, 1990 р.): система освіти повинна відповідати всебічним потребам дітей, особливо в зоні соціального ризику або таких, які потребують соціального захисту і турботи; офіційне втручання у поведінку дитини повинно здійснюватися передусім в її інтересах; необхідно враховувати особливості підліткової поведінки, яка з віком змінюється; слід максимально уникати вживання таких термінів, як «дитина з відхиленнями», «злочинець», «потенційний злочинець», оскільки це створює стійку передумову

для небажаної поведінки підлітка; необхідно активніше залучати суспільство для попередження правопорушень серед підлітків, а до офіційних репресивних мір звертатись тільки як до крайньої міри; засоби масової інформації повинні відповідально підходити до змісту матеріалів, які можуть негативно впливати на поведінку неповнолітніх.

Правила захисту неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі (1990 р.): тюремне ув'язнення може застосовуватися як крайня міра; до суду з дитиною слід поводитись як з невинною; умови в місцях позбавлення волі повинні відповідати всім вимогам охорони здоров'я і людської гідності; підліток у місцях позбавлення волі повинен не рідше одного разу в місяць мати право зустрічатися з членами сім'ї і адвокатом, а спілкуватися поштою і телефоном, у будь-якому разі, два рази в тиждень; місця ув'язнення повинні інспектуватися людьми, які не відносяться до адміністрації цих закладів.

Відповідальність неповнолітніх, їх батьків або осіб, які їх замінюють, згідно Кодексу України про адміністративні правопорушення має ряд особливостей.

Адміністративній відповідальності підлягають особи, які на момент вчинення правопорушення досягли 16 років (ст.12). Інтереси неповнолітнього, який притягується до адміністративної відповідальності, згідно до вимог статті 270 мають право представляти його законні представники – батьки, усиновителі, піклувальники. Законні представники мають право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, від імені неповнолітнього виносити скаргу за рішення суду або посадових осіб, які розглядають справу.

Права неповнолітніх осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності, передбачені в ст.268: ознайомитися з матеріалами справи про адміністративне правопорушення; давати пояснення, подавати докази, заяви, клопотання; виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката; оскаржити постанову по справі.

Справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років, розглядають судді районних (міських) судів. За Кодексом України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року неповнолітні можуть нести відповідальність за такі діяння: ухилення від медичного огляду; дрібне розкрадання державного або колективного майна; ухилення від відшкодування заподіяних збитків; порушення доріг, загальних переїздів, пошкодження телефонів, торгівля з рук, дрібне хуліганство, розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява у нетверезому стані; азартні ігри, ворожіння у громадських місцях; зайняття проституцією; порушення громадського порядку; свідомо невірний виклик спецслужб; злісна непокора працівникам міліції та ін.

ГРУПОВА КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ НА ТЕМУ

«МИ ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА СВОЇ ВЧИНКИ ПЕРЕД ДІТЬМИ»

«Життя прожити не поле перейти» — свідчить народна мудрість. На кожному кроці життя трапляються різні ситуації, як ті, що були заплановані самою людиною, а є й непередбачувані. Але у кожній ситуації треба брати відповідальність за свої вчинки, поведінку та навіть слова.

Відповідальність — відображення ставлення суб'єкта до різних сторін навколишньої дійсності.

Бути відповідальним — це означає усвідомлено думати наперед та намагатися передбачити, до

чого може призвести той чи інший вибір.

У психологічній літературі відповідальність тісно пов'язують з відношенням людини до дійсності («локус контроль» І.Роттер). Згідно даного підходу, багато людей бачить свої негаразди у інших людях, долі, випадку, обставинах, то це люди екстраверти (переважають зовнішні показники), чи навпаки, причини всіх подій, які відбуваються у їхньому житті вони покладають на себе, то це інтроверти (переважають внутрішні показники).

Основними мотивами відповідальної поведінки особистості є: суспільні (відповідально відноситися до будь-яких доручень), морального самоствердження (задоволення від пов'язане з «добрими справами») та самореалізації (реалізуватися як фахівець).

Компоненти відповідальності:

1. емоційний компонент — переживання (неспокій, стурбованість, тривога, докори сумління тощо), бажання допомогти іншим, почуття радості та задоволення за зроблені позитивні вчинки, емпатія (співчуття, співпереживання).
2. пізнавальний компонент — розуміння самого предмета відповідальності, поглиблення знань про норми і правила відповідальної поведінки, знання законодавчої бази про шляхи реалізації відповідальності.
3. практичний компонент — вміння брати відповідальність на себе (виявляти ініціативу, доводити розпочату справу до логічного завершення).

Завдання №1. Визначте, які з перелічених якостей особистості найяскравіше характеризують відповідальність?

Аркуші з переліком якосте, які відносяться до відповідальної особистості.

Виконання зобов'язань, обіцянок, чесність, відвертість, пунктуальність, старанність, ініціативність, принциповість, толерантність, само-дисциплінованість, терплячість, витримка, наполегливість, громадянська свідомість, активність, самостійність, співпереживання.

1. Які якості повинні переважати у відповідальної особистості?
2. Чи Ви всі дотримуєтесь тих якостей, які були Вами зазначені? Якщо ні то чому? Що Вам заважає?
3. Перегляньте, ще раз ці якості і зазначте вже для себе, які якості є саме у Вашої дитини. Чи співпадають вони з Вашим уявленням про відповідальну людину?
4. Чи впливає бажання бути відповідальним на Ваше зростання фізичне, духовне, розумове та соціальне?

Однією з ознак духовного зростання є цілеспрямована поведінка. Зріла людина обмірковує свої рішення і керується добрими намірами у своїх вчинках.

П'ять принципів відповідальності дорослої зрілої людини.

1. **Я несу відповідальність за все, що роблю.**
2. **Я несу відповідальність за виконання своїх функціональних обов'язків (для дитини — навчання, дорослого — робота).**
3. **Я несу відповідальність за своє шанобливе та чуйне ставлення до інших людей.**
4. **Я несу відповідальність за своє рідне місто, державу та планету на якій живу.**
5. **Я несу відповідальність за дбайливе ставлення до навколишнього середовища.**

Зріла свобода передбачає відповідальність за прийняті рішення, по-перше, перед самим собою, по-друге, перед іншими людьми.

Людина, яка керується лише законом, може: швидко досягти результатів; вважати свої дії як належні та законні.

Завдання 2. «Відповідальність—безвідповідальність»

Найчастіше, діти під словом «свобода» розуміють всюдозволеність, безвідповідальність. Батьки отримують аркуші паперу із твердженнями та ситуаціями.

Зараз Вам потрібно відмітити твердження, яке Ви вважаєте відповідальним, а яке безвідповідальним по відношенню до вашої дитини. А потім порівнюємо як відповіли ви, а як ваша дитина.

№	Твердження, ситуації	Відповідальність	Безвідповідальність
1.	Я піду з тобою до кінотеатру у наступний четвер.		
2.	Ти вважаєш, що цей вчинок зміцнить нашу дружбу?		
3.	Треба добре вчитися, щоб в майбутньому стати професіоналом.		
4.	Я виконаю поставлене завдання до наступного понеділка		
5.	Я поважаю твою думку, але у мене є своє бачення даних подій.		
6.	Ви догоджаєте іншим людям		
7.	Ви отримуєте задоволення від справ, якими вам доводиться займатися кожен день.		
8.	Я не виконаю це завдання, бо не маю на це часу.		
9.	Я забов'язаний виконувати цей комплекс фізичних вправ, щоб підтримувати своє здоров'я в належному стані.		
10.	Я ніколи не смічу, тому що я хочу щоб місто було чистим.		

Дійсно, ми з вами повинні критично ставитись до вчинків школярів, наших дітей, майбутнього покоління. Адже, як писав В. Сухомлинський «Уся справа в одній дуже важливій закономірності виховання. Якщо людину вчать добре — вчать уміло, розумно, наполегливо, вимогливо, в результаті буде добро Вчать зла (дуже рідко, але буває й таке), в результаті буде зло. Не вчать ні добра, ні зла — все одно буде зло, бо

людина народжується істотою, здатною стати людиною, але не готовою людиною».

Кожна дитина повинна знати свої права обов'язки та відповідати за свої вчинки перед самим собою та перед іншими людьми (дорослими та однолітками).

Батьки пропонується для ознайомлення інформаційний буклет «Права та обов'язки учня» (додаток 3).

Стежки й дороги нашого чудового саду, який зветься оточуючим світом, такі легкі, такі зручні, зустрічі на них такі цікаві, якщо тільки «вихідні дані» вибрані вами безпомилково. І ці зустрічі нехай приносять задоволення як Вам так й Вашим дітям і намагайтеся завжди пам'ятати про відповідальність та свободу за свої вчинки.□□